

Хидроними от района на село Коноп (Кулфаллар), област Търговище

Хасан Якуб Хасан

Abstract: *Hydronimes in the vicinity of village of Konop (Kulfallar), region of Targovishte: The paper presents a research on the derivation of hydronames in the vicinity of the village of Konop. The author has selected a part of all hydronimes, which is presented in the study. The names are presented first in their dialectal forms and afterwards in their standard literary forms. The language analysis is supported by geographical and historical information in the paper, leading to more reliable findings.*

Key words: *hydronimes, field research, derivation, linguistic study, analysis, dialectal forms, fountain.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Село Коноп (Кулфаллар) днес се намира в община Антоново, област Търговище. Селото е попадало в рамките и на други административни единици. Свидетелства за населеност на района на селото има още от римската епоха.

В труда на известния български ономаст Николай Ковачев „Българска ономастика“ намираме следното определение за хидронимията: „Като един от основните дялове на топонимията хидронимията си поставя за цел да събере и проучи произхода и значението на хидронимите (водните названия) в страната ни; на първо място това са имената на естествените, природни водообекти (реки, рекички, извори, езера, блата и тресавища, вирове, водопади); второ – имената на изкуствените водоизточници (герани, кладенци, чешми, стубли и чучури). Включената в тях информация, може да се ползва в изследванията за отделни землища и селища“ (Ковачев 1987: 44).

Предвид това определение основна цел на настоящото изследване е:

Да се направи лингвистичен анализ на имената, подкрепен от географско и историческо проучване, и да се разкрие етимологията на произволно избрани хидроними от групата на изкуствените водоизточници, които се намират в района на селото.

За постигане на целта са поставени няколко задачи:

1. Да се съберат от местни информатори исторически данни за хидронимите.
2. Да се извърши географско (теренно) проучване за постигане на по-добър резултат при последващото цялостно изследване.
3. Да се направи езиков анализ и опит за обяснение на етимологията.
4. Да се класифицират имената по различни признаци и да се направи опит за обща характеристика на някои особености на отделни хидроними.

ИЗЛОЖЕНИЕ

При представянето на хидронимите на първо място са дадени оригиналните им местни диалектни форми със специфичния им начин на изговор, а след това възможните литературни форми. Където е открита, е представена информация за произхода на определени хидроними. Местните имена, изброени в изследването, са в оригиналната им диалектна форма. Етимологията им и друга информация за почти всички от тях може да се намери в публикувани досега трудове на автора.

За да се придобие представа за етимологията на съответния хидроним, в края на анализа е направена свободна интерпретация за значението му на български език.

1. О'тул [O'tul] – много стар стубел, съществувал и по време на идването на заселниците от село Паламарца в началото на миналия век (1908–1909 г.). Стубелът е бил издялан от ствол на дърво с капак от камък и отвор отпред за пълнене на вода. Цялата долна махала е пиела вода оттам. През 1973 г. е преустроен в чешма

от семейството на Боба Осман (Осман Мехмедов). Дори и сега, през сушави години или проблем с водопровода, Отул е надежден източник на вода за селото. Сега вече се нарича и Отул чешмеси.

Произход: турски – от диалектната *Otul* (Отул) 'стубел'. Литературната форма е *hotul* (хотул). (Якуб 2010: 157). На български може да се преведе като „Стубела“.

2. Та'ссъс [Ta'ssis] – чешма, която се намира в непосредствена близост до селото, на североизток под последните къщи на долната махала, малко встрани от черния път за пасищата и обработваемите площи отвъд река Черни Лом, близо до Че'шме. Първо от извора е бил направен дървен стубел и много по-късно – проста каменна чешма. В средата на 90-те години на миналия век Аптула ага (Aptulla aga) – Аптула Юмеров обнови чешмата и сега тя е измазана и с бетонни корита. Рядко се използва и новата производна Тассъс чешмеси. Това е чешмата с по-особен вкус на водата и не е особено предпочитана за пиене, а се ползва за битови нужди и водопой, казва се, че водата е безвкусна.

Произход: турски – Tassis (Тассъс) с литературна форма *datsız* (датсъз) 'безвкусен', от корена *dat* (дат) 'вкус' и наставката *-sız* (-съз), образуваща думи от именни корени, показващи липсата на качества. На български -съз се предава с 'без' и показва липсата на това, което е в корена на думата, в случая: вкус. На български може да се преведе като „Безвкусната чешма“ (Якуб 2010: 157).

3. Акчешме [Akçeşme] – чешма, в района на Чайърлък над левия бряг на Черни Лом. Според местна информация определението „ак“ е по признак за цвета на пръстта около чешмата.

Произход: турски – Akçeşme (Акчешме) е и литературната форма. *Ak* (ак) е прилагателно със значение 'бял', а *çeşme* (чешме) е 'чешма'. На български се калкира като „Бялата чешма“.

4. Йоме'р а'ппанън чешмеси [Öme'g a'ppanin çeşmesi] – чешма в края на дола на ручея Чьортлен дереджи, вливащ се в Черни Лом при Чайърлък и под боровата гора Чамнък.

Öme'g (Йоме'г) е ЛИ на бивш жител на село Коноп. Думата *appa* (аппа) е местна диалектна форма на 'дядо'. Окончанието *-nîn* (-нън) е за родителен падеж на определението и добива смисъла „на дядо“. Основата на втората компонента *çeşmesi* (чешмеси) е *çeşme* (чешме) 'чешма', а окончанието *-sî* (-си) е за принадлежност за 3 л., ед. ч., на определяемото, т.е. „чешмата на ...“. Тук смисълът е чешмата, построена от или в памет на съответното починало лице. На български може да се преведе „Чешмата на дядо Йоме'г“.

5. До'мусчук [Do'muşçuk] – чешма в граничната зона на землищата на селата Коноп и Горна Кабда. През последните години водата е изтеглена в по-ниската част на терена, в района над Бинанън гьолю. Построена е нова чешма от Исмаил А. Салимов. Водата е студена, не се препоръчва за редовна консумация.

Произход: турски – от *Domuşçuk* (Домусчук) с литературна форма *Domuzcuk* (Домузджук). При деаглутинация основата е *domuz* (домуз) 'свиня' и *-cuk* (-джук), наставка, образуваща умалителна форма. Предание гласи, че първото животно, което е видяно да пие вода от най-стария водоизточник, е била една малка свиня, оттам идва и името. На български се превежда „Свинчето“.

6. Муфтаръ'н чешмеси – Караа'ч чешмеси [Muftarı'n çeşmesi – Karaa'ç çeşmesi] – чешма, намираща се по десния бряг на Черни Лом в района на Андонун дермени, под храстовия пояс към Козлук. Построена е с активното участие на групата ловци от селото в памет на Хюсеин Афузов, ловец и дългогодишен негов кмет.

Произход: *Muftarın* (Муфтарън) е от турското *muftar* (муфтар) 'кмет', с окончанието за родителен падеж *-ın* (-ън). За *çeşmesi* (чешмеси) – вж. 4. В местния говор понякога се произнася неправилно и *Muhtarın çeşmesi* (Мултарън чешмеси). На български се калкира като „Чешмата на кмета“.

По-старото име на чешмата, което все още се помни, е *Karaağaç çeşmesi* (Караагач чешмеси). Основата е *karaağaç* (караагач), с литературна форма *karaağaç* (караагач) 'бряст', защото чешмата е била под бряст. За втората част чешмеси – вж. 4. На български може да се предаде като „Брястова чешма“.

7. Та'шчешме [Ta'sçeşme] – чешма, намираща се по десния бряг на потока Гиси дереси, покрай пътека, по която се минава за Ески екинник. Водата се събира върху голям издълбан камък и оттам през чучур изтича в малко корито.

Произхожда от турското *taş* (таш) 'камък', за чешме – вж. 3. Българската калка е „Каменната чешма“.

8. Маджа'р а'ппанън чешмеси' [Masa'ğ a'ppanin çeşmesi'] – чешма, намираща се на изток от селото, между Ески екинник и Кьок йери. Част от водата и' е изтеглена чрез водопровод и изтича от отделен чучур в коритата на чешмата Оланбърджък.

Маджар в случая е прякорно име на Мехмед Исмаилов Велиев. За втората компонента на името *appanin* (аппанън) и третата *çeşmesi* (чешмеси) – вж. 4. Калкира се на български като „Чешмата на дядо Маджар“.

9. Аджъ' а'ппанън чешмеси' - Саръ' Ибра'мън чешмеси' [Ası' a'ppanin çeşmesi'- Sarı' İbra'min çeşmesi'] – чешма, на запад от селото, над десния бряг на малкия поток *Karadilli gisi deresi* (Карадълл гиси дереси), приток на Черни Лом. Намира се надолу (на запад) от Каспънар срещу Кара орман, до черния път на стадата на село Моравка към Козлук и Боге.

Първата съставка на името е титлата *Ası* (Аджъ) с литературна форма *hası* (хаджъ) 'хаджия'. Той е с ЛИ *Davut* (Давут). За значенията на *appanin* (аппанън) и *çeşmesi* (чешмеси) – вж. 4. Може да се калкира на български като „Чешмата на дядо хаджия“.

Второто, по-старо име, е *Sarı İbrahimin çeşmesi* (Саръ Ибрамън чешмеси).

Произход: турски – от местната форма Ибрам на ЛИ Ибрахим (лицето е било от село Моравка), с прякорна част *sarı* (саръ) 'жълт'. За *çeşmesi* (чешмеси) – вж. 4. На български може да се предаде като „Чешмата на жълтия Ибрам“.

10. Ка'спънар [Ka'spınar] – чешма на запад от селото в дола между долната част на Джевизлик и черния път Караорман уолу. *Kaspınar* (Каспънар) се декомпозира на *kas* (кас) и *pınar* (пънар). Прякото значение на *kas* е 'мускул', но в селото името се свързва с *kaz* (каз) 'гъска'. Хипотетична форма е и *Kızpınar* (Къз (къс) пънар, от къз 'момиче, девойка, девица'. Съставната *pınar* (пънар) 'кладенец, извор'. На български може да се преведе „Извора на гъските“ или „Момин извор“.

11. Шери'фааларън А'медин чешмеси' [Şeri'faalarin A'medin çeşmesi'] – чешма сред Кърък чайър. Водата е пренесена през реката от десния бряг на Черни Лом. Служи за водопой на селските стада при пладнуването им.

Произход: турски – от *Şerifaaların* (Шерифааларън), с основа ЛИ *Şerif* (Шериф). Втората част *aalarin* (ааларън) се декомпозира на *aalar* (аалар) – уважителна форма за влиятелен човек с литературен вид *ağa-lar* 'агите' и окончанието *-in* (-ън) за родителен падеж на определението. *Şerifaalar* (Шерифаалар) е род в селото. Втората компонента *Amedin* (Амедин) е с основа местната форма *Amet* (Амет) на ЛИ Ахмед с окончание *-in* (-ин), предаващо значението „на Ахмед“. За *çeşmesi* (чешмеси) – вж. 4. На български може да се преведе „Чешмата на Ахмед от рода Шерифаалар“.

12. Нефизе' а'нненин чешмеси' [Nefize' a'nnenin çeşmesi'] – чешма, построена по десния бряг на потока Карадълл гиси дереси, по течението по-надолу от Аджъ аппанън чешмеси под гората Кара орман.

Произход: турски – от женското ЛИ *Nefize* (Нефизе), с литературна форма *Nefise* (Нефисе). Втората компонента е *annenin* (анненин), с основа *anne* (анне) с местно значение 'баба', макар че в литературния турски език е 'майка'. Окончанието *-nin* (-нин) е за родителен падеж на определението, в смисъл „на баба“. За *çeşmesi* (чешмеси) – вж. 4. На български език се превежда като „Чешмата на баба Нефизе“.

13. Ма'джарън Амеди'н чешмеси' [Ma'carın Amedi'n çeşmesi'] – чешма в дола между Кайалък и Карадълъз Бостанъ в землището на село Моравка, но близо до село Коноп. Построена в памет на жител на с. Коноп от неговите наследници.

Първа компонента Macarın (Маджарън) е с основа прякора Маджар, тук ползван вместо ЛИ, с окончанието *-in* (-ън), т.е. „на Маджара“. За Amedin (Амедин) – вж. 11, а за çeşmesi (чешмеси) – вж. 3. На български може да се предаде като „Чешмата на Ахмед, син на Маджар“.

14. Бече'т е'нищенин чешмеси' [Beçe't e'ništenin çeşmesi'] – чешма по западния склон на Чатмапънар ендее, на изток от Кючюк мера.

Произход: турски – като Beçet (Бечет) е местна форма на ЛИ Бехчет. Втората компонента е *e'ništenin* (енищенин), с основа *e'nişte* (енище), означаващо 'свако, зет'. Окончанието *-nin* (-нин) е за родителен падеж на определението, в смисъл „на свако“. За çeşmesi (чешмеси) – вж. 4. Българската калка е „Чешмата на свако Бехчет“.

15. Неджи'б аганъ'н чешмеси' [Neci'b aganı'n çeşmesi'] – чешма по левия бряг на Черни Лом под Саялък срещу Хаджъларън йери.

Първата компонента е ЛИ Necir (Неджип), следвано от *aganın* (аганън), с основа местното *aga* (ага), имащо значението 'по-голям брат, батко, бате', както и уважителна форма за обръщение към по-възрастен мъж, от литературното *ağabeu* (аабей). Окончанието *-nin* (-нън) е за родителен падеж на определението, в смисъл „на батко“. За çeşmesi (чешмеси) – вж. 4. Името на български по-свободно може да се предаде като „Чешмата на батко Неджиб“.

16. Мъ'стъън отулу' [Mi'stiin otulu'] – стубел, намиращ се по левия бряг на Черни Лом под гората Кайънък срещу ливадите Чайърлък.

Mistiin (Мъстъън) е видоизменено от галъовното Mistik (Мъстък) за ЛИ Мустафа. Формата Мъстъън се получава след отпадане на звука „к“ и добавяне на окончание *-in* (-ън) – вж. 11. Литературната форма е Mistiğin (Мъстъгън). Втората компонента е *otulu* (отулу), с основа диалектното *otul* (отул) и литературна форма *hotul* (хотул) 'стубел'. Окончанието *-u* (-у) е за принадлежност на определяемото. На български може да се представи като „Стубела на Мъстък“.

Класификациите, направени по-долу, са с цел да се отличат някои особености на конструкцията или на причините за възникване на хидронимите, но без да се имат предвид класификациите на други автори, поради малобройността на хидронимите.

I. Класификация според лексикалния състав на името.

1. Хидроними без чешма като втора компонента:

Тассъс, Домусчук, Отул.

2. Хидроними с компонента отул:

Отул, Мъстъън отулу.

3. Хидроними с компонента пънар:

Каспънар.

4. Хидроними с първа компонента лично, галъовно, родово име или длъжност:

Йомер аппанън чешмеси, Маджар аппанън чешмеси, Аджъ аппанън чешмеси, Муфтарън чешмеси, Нефизе анненин чешмеси, Бечет енищенин чешмеси, Неджиб аганън чешмеси, Мъстъън отулу, Шерифааларън Амедин чешмеси.

II. Класификация по причини за възникване на хидронимите.

1. От самия вид на водоизточника:

Отул, Каспънар, Ташчешме.

2. По животни:

Домусчук, Каспънар (при вариант Казпънар).

3. По растителност:

Карааач чешмеси.

4. По вкусови качества на водата:

Тасъс.

5. По цвета на почвата в района на чешмата:

Акчешме.

III. Хидроними с две именни форми.

Аджъ аппанън чешмеси със Саръ Ибрамън чешмеси, Муфтарън чешмеси с Карааач чешмеси.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Имената на представените водните обекти все още са в активна употреба от местното население и това подпомага изучаването им. Изследването на етимологията на хидронимите е затруднено, когато коренът в някаква степен е видоизменен. От представените тук хидроними това може да се допусне само за Каспънар. За по-добро разбиране на етимологията трябва правилно схващане на основното понятие и разглеждането на хидронима не само в тесен лингвистичен, а и в по-широк географски аспект, както е при Акчешме.

Поради това че съставните компоненти на хидронимите имат ясно значение, се улеснява разкриването на същността им. За Каспънар и Домусчук може да се предположи, че са по-стари хидроними. За първия местната информацията не е сигурна, а за втория е легендарна. Не е изключено да са възникнали преди последното заселване на селото и да са били препредадени от населението на съседните села. Възможна е и промяна в първоначалния звуков състав на първата форма при Каспънар. Може да се отиде към друга езикова форма Къзпънар с напълно променено значение по отношение на произхода на хидронима.

Интересни са случаите, при които се използват два хидронима за един и същ водоизточник, като старите: Саръ Ибрамън чешмеси за Аджъ аппанън чешмеси и Карааач чешмеси за Муфтарън чешмеси, се ползват по-рядко. При по-задълбочен анализ на ползвателите на тези хидронимите се вижда, че при тях има определена възрастова диференциация.

Част от хидронимите (въпреки повторно съграждане или ремонтиране от други лица) не приемат ново име, а запазват старото, благодарение на придобитата знакова значимост: Отул, Тасъс, Акчешме, Домусчук, Ташчешме, Каспънар.

Направеният етимологичен анализ и последващата класификация дават достатъчно ясна представа за начина на образуване и особеностите на този вид хидроними (имена на изкуствени водоизточници) в района на селото.

В заключение може да се каже, че почти всички виждания за представените хидроними са окончателни и това е опит да се завърши започнатото проучване на хидронимите в района на селото, като се набляга на тяхната етимология.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ковачев 1987: Ковачев, Н., Българска ономастика. София.
- [2] Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 11. В. Търново, 2010.
- [3] Якуб 2010: Якуб, Х. За етимологията на няколко топонима от района на село Коноп (Кулфаллар), област Търговище. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 11. Велико Търново, 2010.
- [4] Янчев 1992: Янчев, М., Турско-български речник. София.
- [5] Banguoğlu 1995: Banguoğlu, T., Türkçenin grameri. Ankara.
- [6] Türk tarih kurumu basım evi 1988: Türkçe sözlük 1, 2. Ankara.

За контакти:

Хасан Якуб Хасан, гр. Омуртаг.

Тел.: 0888 88 72 92, e-mail: vipbg1@abv.bg

Докладът е рецензиран.